

naista on, "mitä puhuja sanoi", tai se "voidaan ottaa vastaan ja välittää analyytisesti myös *ilmaisuna*, joka ei luonnehdi vain puheen kohdetta (tai edes niinkään kohdetta) vaan myös *itse puhujaa*" (s. 153). Edellistä tapaa hän nimittää kohdeanalyytiseksi, jälkimmäistä sana-analyytiseksi. Vaikka uutisjournalismissa vallinneekin kohdeanalyytinen suuntautuminen, on mielenkiintoinen kysymys, missä määrin suunta on uutisten personoitumisen myötä viemässä sana-analyyttisyyteen.

Erityistä huomiota Vološinovin kiinnittää vieraan puheen välittämiseen kerrotun suoran esityksen muodossa (tässä muuten suomentaja olisi voinut auttaa lukijaa ilmoittamalla vaikka alaviitteessä, että kyse on esitystavasta, josta tätä nykyä puhutaan suomeksi useimmiten vapaana epäsuorana esityksenä). On vaikea sanoa, missä määrin hänen tästä esittämänsä näkemykset olisivat sovellettavissa journalismin tutkimukseen. Kielitiedettä vähemmän tuntevalle on joka tapauksessa kiintoisaa lukea Vološinovin esitystä tämän esitystavan historiallisesta kiteytymisestä eri kielissä (samoin kuin vieraan puheen esitystapojen historiasta ylipäättäänkin). Jälleenkin Vološinovin oli oman aikamme hermolla jo 20-luvulla — onhan kysymys kerrotusta suorasta (tai vapaasta epäsuorasta) esityksestä askarruttanut kieli- ja kirjallisuustieteilijöitä nimenomaan viime vuosikymmeninä (ks. vaikkapa Tammi, Kertojan ja henkilön diskurssista, Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 40, Helsinki 1986 ja Kalliokoski, Kaunokirjallinen teos tekstin kosmoksessa, Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 41, Helsinki 1987).

Pidän Vološinovin kirjan suomentamista kulttuuritekona, joita tässä maassa ei ilman pienkustantamoja juurikaan tehtäisi. 1929 ilmestynyt kirja ei ole menettänyt ajankohtaisuuttaan, pikemminkin lisännyt sitä sikäli, että moniin sen avauksiin on meillä eniten vaikuttavissa tiedekulttuureissa päästy vasta 30–40 vuotta myöhemmin. Vološinovia onkin hedelmällisintä lukea viime vuosikymmenten poststrukturalistista ja dekonstruktionistista taustaa vasten. Erityisen kiitoksen haluan antaa teoksen suomentaneelle Tapani Laineelle. Enkä ainoastaan käännöksen sujuvuudesta vaan myös teoksen johdattavasta esestä "Aineksia Valentin Vološinovin rehabilitointiin". Laine onnistuu perustellusti oikaisemaan sen varsinkin angloamerikkalaisessa kulttuuriympäristössä laajalti allekirjoitetun harhaluulon, että nyt käsillä oleva teos olisi pääosin Bahtinin käsialaa ja että Vološinovin osuus rajoittuisi vain joihinkin reunamerkintöihin. Tämä on sen luokan tieteellinen kontribuutio, että sen soisi leviävän tiedeyhteisön tietoisuuteen myös muilla kielillä kuin suomella.

Veikko Pietilä

Sokeasta nielijästä kriittiseksi maistelijaksi

LUOSTARINEN, Heikki & VÄLIVERRONEN, Esa. Tekstinsyöjät. Yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden luku-aidosta. Vastapaino. Jyväskylä 1991. 251 s.

Lukutaito on tekstiin kätkeytyvien vallankäytön mekanismien paljastamista. Vaikka yliopistomaailma on hyvin tekstikeskeinen, siihen sosiaalistuvaa opiskelijaa harvoin neuvotaan lukemisen ja kirjoittamisen käytännöissä. Tiedon tuottamisen ehtoja saattaa olla vaikea hahmottaa ja tekstistä kuin tekstistä tulee pyhä.

Heikki Luostarisen ja Esa Väliverronen *Tekstinsyöjät* pyrkiiin paikkaamaan yliopistojen usein satunnaista tekstin lukemisen, tulkinnan ja kritiikin opetusta. Se haluaa myös tarjota työkaluja siirtymiseen tiedon kuluttajasta sen aktiiviseksi tuottajaksi ja kriitikoksi.

Kirja koostuu kolmesta osasta. Ensimmäisessä käsitellään lyhyehkösti yliopistokulttuureja ja tiedepolitiikkaa. Toinen osa, kirjan ytimeksi nimetty, pohtii tieteellisten puhetapojen luonnetta ja paneutuu lukemisen-tulkinta-kritiikki -prosessiin. Kolmas osa on käytännönläheinen, se sisältää konkreettisia ohjeita tutkimuksen tekoa ja tenttimistä varten.

Punaisena lankana läpi koko teoksen kulkee ajatus valtasuhteiden läpäisemästä tiedon tuottamisesta. Instituutionaaliset rakenteet, joissa tietoa tuotetaan, samoin kuin tuotannon kielelliset ja sosiaaliset ehdot on tiedostettava. Tieteellinen teksti pyrkii peittämään syntykontekstinsa, mikä tekee tekstin lähtökohtien ja työprosessien ymmärtämisen vaativammaksi.

Tiedepolitiikasta on kirjoitettu paljon viime aikoina, mikä ei kuitenkaan tee ensimmäistä osaa pamphletina turhaksi. Juuri nyt kun kaupalliset organisaatio- ja rahoitusmallit tehokkuusvaatimukseen tunkevat entistä hanakammin myös yliopistomaailmaan, on tärkeää tiedostaa missä määrin erityyppiset markkinat kolonisoivat tiedon tuotantoa. Toisaalta vaihtoehtoisten yliopistokulttuurimallien pohtiminen on erityisen ajankohtaista etenkin hallintoaan uudistavassa Helsingin yliopistossa.

Tekstikriittisen osan aloitettava luku akateemisista puhe- tavoista on pikakurssi tiedon ja vallan suhteesta. Aiheesta lisää janoavaa lukijaa lohduttaa onneksi useamman sivun käsittävä kirjallisuusluettelo. Opiskelijoille suunnatun teoksen tulisikin aina sisältää kunnollisia ohjeita reiteistä syvemmille tiedon lähteille, mikä *Tekstinsyöjissä* toteutuu esimerkiksi. Yksi tällaisista mielenkiintoisimmista reiteistä johtaa kirjallisuudentutkija Robert Scholesin jaotteen lukemisen, tulkinnan ja kritiikin välillä.

Scholesin mukaan lukeminen on "tekstin tuottamista tekstin sisään", tulkinta "tekstin tuottamista tekstin jälkeen" ja kritiikki "tekstin tuottamista tekstiä vastaan". Hänen avainterminsä on tekstuaalinen valta, joka viittaa epäsymmetriseen suhteeseen tekstin ja lukijan välillä. Lukeminen on pääosin alisteista tekstile, kun taas tulkinnassa lukija pyrkii jakamaan vallan tekstin kanssa. Kritiikissä lukija yrittää käyttää valtaa tekstiä vastaan.

Luostarinen ja Väliverronen esittelevät kolme tieteellisen kritiikin lähestymistapaa. Tutkimus-, tulos- ja vaikutuskeskeisestä kritiikistä viimeksi mainittu on erityisen kiinnostava. Lähestymistapoja verrataan kolmeen sisäkkäiseen kehään, joista sisin on tutkimus itse, keskimäinen tutkimuskohde ja uloin yhteiskunta. Juuri yhteiskunnan osuus saattaa kritiikistä jäädä huomaamatta: onko tutkimus relevanttia, ts. tuotettu tieto oleellista, millaisia moraalisia aspectteja siihen liittyy ja millä tavoin intressit suuntaavat tutkimusta.

Kritiikin, kirjoittamisen ja tenttimisen käytännöllisenä oppaana kirja tarjoaa runsaasti ideoita. Se ei kuitenkaan pyri jyräämään tarkoilla ohjeilla tai kaavoilla. Tällaisessa kontekstissa, kun tarkoituksenakaan ei ole luoda mitään systeemiä, erilaisten neuvojen ja huomioiden paikoittainen silppuisuus ei häitää.

Kirjoittajien tyyli on mukaansavieva, harvoin käy niin ettei metodiopasta raaski laskea käsistään ennen aamuyötä. Tunnettujen anekdoottien kasaaminen ei kyllästyttä, onhan esimerkiksi Jose Luis Borgesin "kiinalainen tietosanakirja" varsin valaiseva. Toisaalta tekijöiden omat parodioivat oivallukset ovat mainioita, kuten "ohjeet" tieteellisen näköisten lähdeviittausten laatimisesta: "Antiikin filosofien ja muiden jo kuolleiden suuruuksien mainitseminen antaa työlesi sivistyneen leiman. Jättiläisen hartioilta yltää korkealle."

Hieman pohdituttaa se, kenelle kirja on suunnattu. Opiskelijalle, jolle neuvo "ensimmäiset englanninkieliset tenttikirjat lienee järkevää lukea niin, että pyrkii samalla oppimaan keskeisen terminologian" on ajankohtainen, tuskin avautuvat viittaukset tieteellisistä diskursseista objekteja muovaavina käytäntöinä. Erästä käsikirjoituksen kommentaattoria arvelutti se, että tietyssä jaksossa luetellaan asioita, jotka ovat kyllä maininnan arvoisia, mutta ajattelevalle ihmiselle aika selviä. Saman voisi ulottaa kirjaan laajemminkin, mutta toisaalta hyvät kiteytykset aina selventävät ajatuksia eikä tutuus välttämättä häiritse.

Luostarisen ja Väliverronen näkemys yhteiskuntatieteestä pyrkimyksenä ylittää aikaisemman tutkimuksen vajavaisuudet ja sosiaalinen ehdollisuus johtaa loputtomalta tuntuvaan kyseenalaistamiseen ja kritiikin karuselliin. Mutta juuri oikeaksi uskottujen totuuksien jatkuva kyseenalaistaminen pitää yhteiskuntaa koskevan ajattelun liikkeessä.

Hanna Kaasi

Johdatusta strukturalismiin

TARASTI, Eero. Johdatusta semiotiikkaan. Esseitä taiteen ja kulttuurin merkkijärjestelmistä. Helsinki, Gaudeamus 1990. 317 s.

Tarastin Johdatusta semiotiikkaan ilmestyy 1990 -luvun alussa. Hieman aiemmin ilmestyi SN -kirjat OY:n kustantamana suomeksi Juri Lotmanin Merkkien maailma (1989), josta kääntäjä ja epilogin kirjoittaja Erkki Peurainen totesi, että "kirjan nimenä voisi olla Johdatusta semioottiseen ajatteluun". Gaudeamuksen kustantamana ilmestyi v. 1990 myös Altti Kuusamon Kuvien edessä, joka on "ensimmäinen suomalainen johdatus visuaalisen semiotiikan kenttään".

Nyt siis saadaan Johdatusta oikein perusteellisesti suomen kielellä. Edellinen johdatuksen aika oli miltei kaksi vuosikymmentä sitten, kun "Strukturalismia, semiotiikkaa, poetiikkaa" (1974) Gaudeamuksen julkaisemana ja "Strukturalismi: tutkimus ja opetus" (1976) Äidinkielen opettajien liiton julkaisuna ilmestyivät. Noihin semiotiikan pohjoismaihin tekemän maihinnousun aikoihin v. 1971 ilmestyi Ruotsissa mm. Umberto Econ "Den frånvarande strukturen. Introduction till den semiotiska forskningen" ja Roland Barthesin "Mytologier" vielä tätäkin aiemmin. Suomessa ei ollut tietoaakaan esim. Econ tai Barthesin klassikkojen kääntämisestä ja mainitut pari suomenkielistä katsausta palvelivat pitkään ainoana kotimaisina johdatuksina aiheeseen. Mutta nyt siis johdatuksia ilmaantuu tiheään tahtiin ja esim. Barthes-käännöksiäkin on luvassa Vastapainolta. Parempi myöhään kuin ei milloinkaan.

Yhtenä syynä semioottisen kirjallisuuden julkaisemiseen on varmaankin se, että kiinnostus tähän alaan on levinnyt läpikotaisin esim. yhteiskuntatieteen kentälle, toisin kuin 1970 -luvulla. Kiinnostuksen yhtenä syynä on ns. "lingvistinen käänne" yhteiskuntatieteissä ja tämän myötä herännyt halu tutustua "käänteeseen" taustalla vaikuttaviin teoreettikkoihin. Mutta on olemassa yleisempikin syy, josta semiootikko Charles Morris vuonna 1948 totesi seuraa-

vaa:

"Koskaan historiassa ei ole ollut niin suurta kiinnostusta merkkien tutkimiseen. On tyypillistä, että tämä tutkimusala on eniten kiinnostanut niitä historian kausia, joille on ollut ominaista läpikotainen sosiaalinen muutos — kuten Kungfutsen kausi Kiinassa, rapeutuvan Kreikan hellenistinen kausi tai vuosisadat, jolloin keskiajan Euroopan feodaalirakenne alkoi horjua kauppaa ja teollisuutta harjoittavan keskiluokan noustessa esiin. Tällaisina kausina symbolit, joiden alaisina ihmiset olivat aiemmin eläneet, alkavat kadottaa selkeyttään ja vakuuttavuuttaan eikä